

Nedanstående reportage var infört i www.cafecreme.se i sep 2002. Sidan som ägdes av Lydia Duprat har numera upphört/bytt till annat utförande. Denna "layout" är bara gjord rakt upp och ned - med artikel och bilder som var med i cafecreme. Längst ned i denna pdf-fil är två skärmdumpar på hur sidan såg ut.

Filmfestivalen i lappländska Adak: ett osannolikt evenemang

Text och foto: Helena Mansén

.....

Vad får man om blandar ett stycke genuin kultur, svensk arbetarhistoria, ett musikgeni, avfolkningsbygd, tallskog och mygg, ett knippe eldsjälar, uppfinningsriktighet, filmpremiär, galenskap och Jonas Gardell? Jo, man får succé. Och man får Sagabiografen med en årligt återkommande filmfestival i den lappländska obygden. Adak, för den som inte känner till det, består av några hus, en Konsumaffär, en skola och 170 invånare.

Gamla Sagabiografens salong.

Filmaffischer från förr.

Det var en gång en man som hette Östen Dahllberg. Han föddes i Vilhelmina år 1902. Han hade ett brinnande intresse för musik och film. Men eftersom det var ont om arbetstillfällen i Lappland var det ingenting att spinna vidare på. Man fick ta de jobb som fanns. Och det mesta i jobbväg som fanns, det var jobb i gruvan det. Så Östen tog sin familj och flyttade till Adak där gruvedriften tagit fart på allvar. Det var koppar, silver, malm och guld som bröts och hela staden var uppbyggd och engagerad kring detta. Östen arbetade i anriktningsverket vid gruvan liksom de flesta andra männen i Adak. De som inte var nere i gruvan arbetade med andra nödvändiga ting för att hålla näringen i gång, så som transporter, sjukstuga, tvätteri, skola, matsal med mera.

Östen lät bygga sig ett hus för sig och sin familj. Trots att gruvarbetet var slitsamt och inte lämnade mycket till övers för annat, vägrade Östen att släppa sina stora intressen. På fritiden gjorde han egna kompositioner som han skrev ned och han tillverkade stämverktyg för sitt dragspel (dessa har sedan, av en musikprofessor från Uppsala, bedömts vara genialiska, de visade att Östen måste haft ett fenomenalt gehör).

Östens stora dröm var att kunna ha en lokal för gruvarbetarna att koppla av i med sina familjer. Där de kunde få lyssna på musik, dansa och se på film. Problemen var dock många, både ekonomiska och praktiska. Det fanns ingen el dragen till husen i Adak. I väntan på det byggde Östen ändå ut huset rejält så det fanns plats för en dansbana där man kunde börja ha dans en gång i veckan. Och kanske det så småningom också skulle kunna bli en biograf...

År 1943 drogs det elledningar till Adak. Nu kunde kulturlivet ta fart. Östen ordnade med filmvisningar tre gånger i veckan. Första filmen var Jakobs Stege av Gustav Stiller. På lördagar var det dans, och de andra dagarna kunde det vara diktuppläsning, uppträdanden, svärdsbrukare med mera. Musikstorerheter som Kalle Jularbo och Harry Brandelius har varit där och uppträtt. Det var alltid fullt med folk. Östens fru Edit sålde biljetter och godis. Dottern Karin skötte projektorn när Östen arbetade i gruvan. Familjens bostad låg i direkt anslutning till biosalongen. Det var bara ett draperi som skiljde salongen och vardagsrummet åt.

Östen satsade på moderna projektorer, cinemascope-objekt, vidvinkel och nya filmer. Han var inte med i någon filmkedja utan satte alla filmer själv. Han ville att det skulle vara fint "som i storstaden" och skaffade neonskylt och döpte biografen till Sagabiografen.

"Djävulens påfund"

Alla var inte förtjusta i film och dans. Pingstförsamlingens ställning i bygden var stark och man kallade aktiviteterna Östen hade i sitt tillbyggda hus för "djävulens påfund". Man förbjöd helt enkelt sina ungdomar att gå dit. Men när det kom till att låta dem få musiklektioner, då passade det med Östen. Det fanns knappast någon lärare som var bättre.

Det var tufft för Östen att driva sin biograf. Flera konkurrenter dök upp. Dels Adaks Folkets Hus som började visa filmer, dels en biograf i Adakgruvan eftersom man där också ”kom på” att det var bra avkoppling för arbetarna att då och då se på film. I Malås Folkets Hus (två mil därifrån) fanns det också en biograf. Alltså fanns det fyra biografier inom en radie av fyra mil! Dessutom skaffade allt fler människor TV och det var inte längre lika populärt att gå på bio.

Inte nog med det. Biografens ljudanläggning gick sönder under en föreställning. Alla fick sina entrépengar tillbaka. Det blev den sista föreställningen. Det fanns inga pengar att reparera den för och det var med tungt hjärta Östen tvingades låsa och lägga ner Sagabiografen. Året var 1965. 1972 flyttade han till Sundsvall med sin familj.

När Adakgruvan stängdes 1978 dog staden. Alla arbetarbostäder revs. Affärer stängdes. Folk flyttade därifrån. Adak blev en ödlig liten håla där bara några envisa människor kämpade sig fram.

Sagabiografens hus stod dock kvar i samma skick — med bioduken, salongsstolarna och de flesta inventarier kvar. Fast stängt. I slutet av 1980-talet startade bevarandet av världens längsta linbana mellan Örträsk och Mensträsk. Där ville man också starta en biograf för att visa hur det gamla gruvfolket levde och roade sig och man behövde biostolar. Några museimänniskor begav sig till Sagabiografen för att se om de kunde hitta något lämpligt. De såg de gamla salongsstolarna och projektorn och bara gapade. ”Helgerån”, utropade de. Helgerån att förstöra den här biografen genom att ta sakerna härifrån.

Eivor Jonsson har för sitt brinnande engagemang i Sagabiografen erhållit flera utmärkelser. Bland annat blev hon Årets Kvinna i Västerbotten 2001 och fick Stora Landsbygdspriset 1998.

Restaurering

Även vissa Adakbor insåg att de hade något riktigt värdefullt i byn. Sagabiografen var en kulturhistorisk klenod. Så kom det sig att Sagabiografens intresseförening startade med Eivor Jonsson som ordförande. Det skulle kosta en del att restaurera lokalen. I början var de flesta emot. Folkets Hus skrek ju efter pengar. Varför då slänga ut en massa på Östens gamla kåk? Men sen började man förstå. Huset och

biografen var unika. Länsstyrelsen lovade att skänka 300 000 kronor för restaurering på villkor att alla Adakbor var överens och skrev på det. Efter information kom byborna överens om att ta emot pengarna så inte dem går Adak förbi.

Man lade plåttak, målade, köpte en ”ny” begagnad biotek, bytte projektor (den gamla står kvar som museiföremål) och köpte ny ljudanläggning. Man hittade massor av gamla originalfilmaffischer som sattes upp på väggarna. Entréluckan där man tog betalt var i perfekt skick. Likaså snurrbricken där Edit hade tagit emot pengar och lagt växelpengar i. Nu gällde det bara att få in mer pengar.

För sitt engagemang i Sagabiografen har Eivor Johnsson bland annat blivit utvald till Årets Kvinna i Västerbotten. Eivor hade läst att Filminstitutet i Stockholm skänkte pengar till filmfestivaler. Men, fick hon veta — för att få bli kallad filmfestival måste man ha flera visningsdagar och ett antal filmer som inte haft premiär än. Eftersom de inte kunde uppfylla dessa krav avstod de också från dessa medel. ”Men vi kör i alla fall! För oss är det i alla fall en festival”, sa Eivor och de andra i föreningen.

1993 invigdes så den första filmfestivalen i Adak av Sicken Carlsson, och festivalen pågick en vecka i juli.

Tog Adak till sitt hjärta

Jonas Gardell och Adak har något ihop. Jonas bjöds in ett år för att inviga festivalen. Första gången kom Jonas Gardell nästan enbart för att han tyckte det hela lät så vansinnigt. En filmfestival ute i lappländsk ödebygden! Det måste bara ses. Det välkomnande Jonas fick av Adakborna

— med Eivor i spetsen — och det lugn och avkoppling han kände i natursköna Adak överskred för honom det mesta. Adak tog Gardell till sitt hjärta och Gardell tog Adak till sitt hjärta. ”Jag är förälskad i Adak” lär han ha sagt vid en show. Sedan dess har Jonas kommit så gott som vartenda år. De gånger han fått förhinder har andra så kallade kändisar inbjudits och alla har blivit lika förtjusta. I år var det Ulf Brunnbergs tur att inviga Adaks filmfestival.

Publiksiffrorna bara ökar

I år firade filmfestivalen 10-års jubileum och bland de filmer som stod på programmet den 20—24 juli i år var bland annat: Mannen utan minne som smygpremiär, Min systems barn, Utanför din dörr, Thirteen Ghosts, From Hell, Panic Room, Asterix & Obelix: Uppdrag Kleopatra, Not Another Teen Movie, Sjöfartsnytt, Crazy, Smådeckarna, Spy Game, Ocean's Eleven, Jag är Dina, En sång för Martin och Amelie från Montmartre.

Dessutom var det dans med Shanes, Småstjärnorna och underhållning. Precis så som Östen skulle ha velat ha det.

Under säsongen juni-augusti besökte i år cirka 2 500 personer Sagabiografen. En ökning med 500 från förra året! Adak hade 170 invånare förra året — men det sägs att det har ökat med ytterligare 10 stycken som är inflyttade utifrån. Man kan nog med fog säga att Adak blir bara mer och mer populärt!

För att veta mera:

www.sagabiografen.ac.se

file:///Users/helena/Documents/divartiklar/:::Kulturtidskriften%20Café%20Crème2.webarchive Läsare

Posten Apple iCloud Facebook Twitter Wikipedia Yahoo! Nyheter Populära

Last: Terra hexa
Last: Sjöörnmas stad
Last: Åkåtgare är en som lagar bilar
Last: Idun - Sagan om Valhalla

PROSA
Långt hemifrån

LYRIK
Dikter från Kuba

PSEUDO
Hur man ger sin katt ett piller

INTRYCK
Fisketur med Moses

...lik som de flesta andra männen i Adak. De som inte var nere i gruvan arbetade med andra nödvändiga ting för att hålla näringen i gång, så som transporter, sjukstuga, tvätteri, skola, matsal med mera.

Filmaffischer från för.

Östen lät bygga sig ett hus för sig och sin familj. Trots att grubarbetet var slitsamt och inte lämnade mycket till övers för annat, vägrade Östen att släppa sina stora intressen. På fritiden gjorde han egna kompositioner som han skrev ned och han tillverkade stämverktyg för sitt dragspel (dessa har sedan, av en musikprofessor från Uppsala, bedömts vara genialiska, de visade att Östen måste haft ett fenomenalt gehör).

Östens stora dröm var att kunna ha en lokal för grubarbetarna att koppla av i med sina familjer. Där de kunde få lyssna på musik, dansa och se på film. Problemen var dock många, både ekonomiska och praktiska. Det fanns ingen el dragen till husen i Adak. I väntan på det byggde Östen ändå ut huset rejält så det fanns plats för en dansbana där man kunde börja ha dans en gång i veckan. Och kanske det så småningom också skulle kunna bli en biograf...

År 1943 drogs det elledningar till Adak. Nu kunde kulturlivet ta fart. Östen ordnade med filmvisningar tre gånger i veckan. Första filmen var Jakobs Stege av Gustav Stiller. På lördagar var det dans, och de andra dagarna kunde det vara diktuppläsning, uppträdanden, svärdsbrukare med mera. Musikstorheter som Kalle Jularbo och Harry Brandelius har varit där och uppträtt. Det var alltid fullt med folk. Östens fru Edit sålde biljetter och godis. Dottern Karin skötte projektorn när Östen arbetade i gruvan. Familjens bostad låg i direkt anslutning till biosalongen. Det var bara ett draperi som skilde salongen och vardagsrummet åt.

Östen satsade på moderna projektorer, cinemascopobjekt, vidvinkel och nya filmer. Han var inte med i någon filmkedja utan sate alla filmer själv. Han ville att det skulle vara fint "som i storstaden" och skaffade neonskylt och döpte biografen till Sagabiografen.

"Djävulens påfund"

Alla var inte förtjusta i film och dans. Pingstförsamlingens ställning i bygden var stark och man kallade aktiviteterna Östen hade i sitt tillbyggda hus för "djävulens påfund". Man förbjöd helt enkelt sina ungdomar att gå dit. Men när det kom till att låta dem få musiklektioner, då passade det med Östen. Det fanns knappast någon lärare som var bättre.

Det var tufft för Östen att driva sin biograf. Flera konkurrenter dök upp. Dels Adaks Folkets Hus som började visa filmer, dels en biograf i Adakgruvan eftersom man där också "kom på" att det var bra avkoppling för arbetarna att då och då se på film. I Malås Folkets Hus (två mil därifrån) fanns det också en biograf. Alltså fanns det fyra biografer inom en radie av fyra mil! Dessutom skaffade allt fler människor TV och det var inte längre lika populärt att gå på bio.